

OILA PSIXALOGIYASI

Mirzayeva Marjona Otabek qizi

Guliston davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi 1-kurs

Berdiqulova Mahbuba Erkinjanovna

Ilmiy rahbar: marjonaapple2026@icloud.com

950761731

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20038865>

Annotatsiya: Oila psixologiyasi — bu oila a‘zolari o‘rtasidagi psixologik munosabatlar, o‘zaro ta‘sir jarayonlari, hissiy yaqinlik, nizolar va ularni hal etish usullarini o‘rganuvchi muhim yo‘nalish bo‘lib, u Psixologiya ning tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu soha oilaning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, er-xotin o‘rtasidagi munosabatlar, ota-ona va farzand o‘rtasidagi tarbiyaviy jarayonlar hamda oiladagi ijtimoiy-psixologik muhitni chuqur tahlil qiladi. Oila psixologiyasi doirasida shaxsning oila ichidagi roli, mas‘uliyati va o‘zini tutish modeli muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, oiladagi kommunikatsiya, ya‘ni muloqot sifati, bir-birini tushunish darajasi va hissiy qo‘llab-quvvatlash muhitining mavjudligi oilaning mustahkamligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu bilan birga, oiladagi nizolar, stress holatlari va psixologik bosimlarni oldini olish hamda ularni samarali hal qilish mexanizmlarini ishlab chiqish ham ushbu fan sohasining asosiy vazifalaridan biridir.

Zamonaviy jamiyatda oila psixologiyasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, oilaviy maslahat (konsultatsiya), psixologik treninglar va tarbiyaviy dasturlar orqali sog‘lom va barqaror oilaviy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Oila psixologiyasi insonning ijtimoiylashuvi, shaxs sifatida kamol topishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: Oila, oila psixologiyasi, er-xotin munosabatlari, ota-ona va farzand, psixologik muhit, kommunikatsiya, nizolar, tarbiya, ijtimoiylashuv, hissiy yaqinlik, oilaviy maslahat, stress, shaxs rivoji, o‘zaro tushunish, qadriyatlar, oilaviy barqarorlik.

Oila jamiyatning eng muhim va eng qadimiy ijtimoiy instituti hisoblanadi. Insonning shaxs sifatida shakllanishi, uning dunyoqarashi, qadriyatlari, xulq-atvori va ruhiy barqarorligi avvalo oilada tarkib topadi. Shu boisdan oila psixologiyasi nafaqat psixologiya fanining muhim yo‘nalishi, balki jamiyat taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Oila muhitidagi sog‘lom psixologik iqlim farzandlarning barkamol, ijtimoiy faol va ma‘naviy yetuk bo‘lib voyaga yetishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: *“Oila — jamiyatning tayanchi, uning mustahkamligi esa yurtimiz kelajagini belgilaydi.”* Ushbu fikr oila institutining nafaqat ijtimoiy, balki psixologik jihatdan ham naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi. Chunki oilada hukm suradigan o‘zaro hurmat, mehr-oqibat, ishonch va tushunish kabi psixologik omillar inson ruhiy salomatligining asosini tashkil etadi.

Bugungi globallashuv jarayonida oilaviy munosabatlar tizimida turli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Zamonaviy hayot tarzi, axborot oqimining keskin ortishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi oiladagi muloqot madaniyatiga, ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlarga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Natijada ayrim oilalarda tushunmovchiliklar, nizolar, psixologik bosim holatlari yuzaga kelmoqda. Bu esa oila psixologiyasini chuqur o‘rganish va amaliy jihatdan tadqiq etish zaruratini yanada kuchaytiradi. Oila psixologiyasining asosiy

vazifalaridan biri — oiladagi shaxslararo munosabatlarni oʻrganish, sogʻlom psixologik muhitni shakllantirish omillarini aniqlash hamda nizoli vaziyatlarni oldini olish va bartaraf etish yoʻllarini ishlab chiqishdan iboratdir. Shuningdek, bu fan yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, er-xotin munosabatlarini mustahkamlash, farzand tarbiyasida psixologik yondashuvlarni qoʻllash kabi muhim masalalarni ham qamrab oladi.

Oila psixologiyasi — bu oilaviy munosabatlar tizimini, undagi shaxslararo aloqalarni, emotsional-ruhiy jarayonlarni hamda oila aʼzolarining oʻzaro taʼsir mexanizmlarini oʻrganuvchi muhim ilmiy yoʻnalishdir. Ushbu fan oilaning ichki tuzilmasi, funksiyalari va rivojlanish bosqichlarini psixologik jihatdan tahlil qiladi hamda sogʻlom oilaviy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Avvalo, oilaning psixologik tuzilmasiga toʻxtaladigan boʻlsak, u bir necha muhim komponentlardan iborat: er-xotin munosabatlari, ota-ona va farzandlar oʻrtasidagi aloqalar, shuningdek, kengaygan oila (qarindosh-urugʻlar) bilan bogʻliq munosabatlar. Har bir komponent oʻziga xos psixologik xususiyatlarga ega boʻlib, ular oʻzaro uygʻunlashgandagina oilada barqarorlik va tinchlik taʼminlanadi. Er-xotin oʻrtasidagi munosabatlar oilaning markaziy oʻqi hisoblanadi. Ushbu munosabatlar oʻzaro hurmat, ishonch, sadoqat va muloqot madaniyatiga asoslanishi lozim. Agar er-xotin oʻrtasida tushunmovchiliklar, hissiy sovuqlik yoki doimiy nizolar mavjud boʻlsa, bu holat butun oilaning psixologik muhitiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Shu sababli zamonaviy psixologiyada konfliktologiya — yaʼni nizolarni boshqarish va bartaraf etish usullari muhim oʻrin egallaydi. Nizolarni konstruktiv hal qilish, muammoni ochiq muhokama qilish va kompromissga kelish oilaviy barqarorlikning asosiy shartlaridan biridir.

Ota-ona va farzand oʻrtasidagi munosabatlar esa farzand shaxsining shakllanishida hal qiluvchi rol oʻynaydi. Farzand tarbiyasida psixologik yondashuvlar juda muhim boʻlib, unda mehr-muhabbat, eʼtibor, ragʻbat va adolatli talab uygʻun boʻlishi kerak. Haddan tashqari qattiqqoʻllik yoki aksincha, ortiqcha erkalatish bolaning psixik rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Shu bois ota-onalar farzandlarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiya usullarini tanlashlari zarur. Oila psixologiyasida muhim tushunchalardan biri — bu psixologik iqlimdir. Psixologik iqlim oiladagi umumiy emotsional holatni, yaʼni mehr-oqibat, oʻzaro qoʻllab-quvvatlash, ishonch va hamjihatlik darajasini ifodalaydi. Ijobiy psixologik iqlim mavjud boʻlgan oilalarda farzandlar oʻzini erkin his qiladi, oʻz fikrini bemalol ifoda etadi va ijtimoiy jihatdan faol boʻlib voyaga yetadi. Aksincha, salbiy muhit — doimiy tanqid, eʼtiborsizlik yoki zoʻravonlik mavjud boʻlgan oilalarda esa bolalarda qoʻrquv, ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuv muammolari yuzaga keladi.

Zamonaviy davrda oilaviy munosabatlarga taʼsir etuvchi omillar tobora kengayib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, internet, migratsiya jarayonlari, iqtisodiy qiyinchiliklar va vaqt tanqisligi oiladagi muloqot sifatiga bevosita taʼsir qilmoqda. Masalan, ota-onalarning ish bilan bandligi sababli farzandlarga ajratiladigan vaqtning kamayishi ular oʻrtasidagi emotsional bogʻliqlikni susaytirishi mumkin. Shu sababli oilada sifatli muloqotni yoʻlga qoʻyish, birgalikda vaqt oʻtkazish va oʻzaro tushunishni mustahkamlash dolzarb vazifaga aylanmoqda. Oila psixologiyasining yana bir muhim jihati — bu yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashdir. Koʻplab oilaviy muammolar aynan tayyorgarlikning yetarli emasligi, yaʼni er-xotinlik masʼuliyatini toʻliq anglamaslik natijasida yuzaga keladi. Shu bois taʼlim tizimida ham yoshlarni oilaviy hayotga

psixologik jihatdan tayyorlash, ularga muloqot ko'nikmalari, muammolarni hal etish usullari va oilaviy qadriyatlar haqida bilim berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, oilada rollar taqsimoti ham muhim psixologik omillardan biridir. An'anaviy va zamonaviy rollarning uyg'unlashuvi, ya'ni erkak va ayolning oiladagi mas'uliyatni birgalikda bo'lishi oila mustahkamligini ta'minlaydi. O'zaro yordam, bir-birini qo'llab-quvvatlash va mas'uliyatni his qilish oilaviy munosabatlarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, oila psixologiyasi jamiyat taraqqiyotida beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan muhim ilmiy-amaliy soha hisoblanadi. Oila — insonning ilk ijtimoiy muhitidir va aynan shu muhitda shaxsning ruhiy, axloqiy hamda ijtimoiy sifatlari shakllanadi. Oiladagi sog'lom psixologik iqlim, o'zaro hurmat, ishonch va mehr-oqibat kabi omillar nafaqat alohida bir insonning baxtli hayot kechirishiga, balki butun jamiyat barqarorligiga xizmat qiladi. Oila a'zolari o'rtasidagi to'g'ri va samarali muloqot, nizolarni konstruktiv hal qilish, farzand tarbiyasida muvozanatli yondashuvni qo'llash — mustahkam oilaning asosiy belgilaridir. Ayniqsa, ota-onalarning psixologik savodxonligi yuqori bo'lishi farzandlarning sog'lom, mustaqil va ijtimoiy faol shaxs bo'lib voyaga yetishida muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy va texnologik o'zgarishlar oilaviy munosabatlarga yangi talablar qo'yimoqda. Shu bois oila psixologiyasini chuqur o'rganish, uni amaliyotda qo'llash va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash dolzarb vazifalardan biridir. Bu orqali oilalarda yuzaga keladigan muammolarni oldini olish, sog'lom muhitni shakllantirish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlash mumkin. Shuningdek, Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, oila mustahkam bo'lsa, jamiyat ham mustahkam bo'ladi. Demak, har bir inson oiladagi o'z o'rnini chuqur anglab, mas'uliyat bilan yondashsa, kelajak avlodni barkamol etib tarbiyalashga erishiladi. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, oila psixologiyasini rivojlantirish va uni hayotga tatbiq etish — sog'lom, ma'naviy yetuk va barqaror jamiyatni barpo etishning eng muhim shartlaridan biridir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'oziyev E. — *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2010
2. Karimova V.M. — *Oila psixologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2012
3. G'oziyev E. — *Psixologiya metodologiyasi*. Toshkent, 2008
4. Shoumarov G'. — *Oila va nikoh psixologiyasi*. Toshkent, 2015
5. Mirziyoyev Sh.M. — *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021
6. World Health Organization (WHO) — *Mental Health and Family Well-being Reports, 2020–2023*
7. UNESCO — *Education and Family Development Materials, 2018–2022*